

Fenntartható jelen vagy bizonytalan jövő

*Jámbori Zsuzsanna*¹

[Pogátsa Z. (2023): *Fenntartható gazdaság vagy társadalmi összeomlás*. Kossuth Kiadó, p. 320, ISBN: 9789635449804]

Pogátsa Zoltán magyar közgazdász-szociológus, a nemzetközi politikai gazdaságtan szakértője. Írásaiban nem csak gazdaságtudományi, hanem társadalomtudományi szempontból is értékes gondolatokat közvetít. Legutóbbi három, a Kossuth Kiadó gondozásában megjelent könyve aktuális témákat, összefüggéseket feszeget. Az első kötet, melynek a szerző „A globális elit” címet adta a legfelső 1%-ról szól, második kötete „Válság és infláció” címmel a pénzügyi rendszerről, míg ezen aktuálisan megjelent könyve a klímaváltozásról, fenntarthatóságról, túlnépesedésről, társadalmi felelősségvállalásról szól.

A fenntarthatóság az elmúlt években egyre inkább előtérbe került, napjainkban a klímaváltozás és az erőforrások kimerülése megkerülhetetlen téma, melynek fontosságához kétség sem fér. A fenntartható gazdaság, a fenntartható jövő iránti igény minden eddiginél sürgetőbb megoldásokat követel, a társadalomnak egyén szintjén, a vállalatoknak prioritásként kell kezelniük a fenntartható gazdaság megteremtését, amely egyensúlyt teremthet a környezetvédelem és a társadalmi felelősségvállalás között. A felelősségteljes, fenntartható jövőért az egyénen túl a nagy társadalmi-gazdasági rendszerek szintjén kell változásokat eszközölni. A fenntarthatóság egyik sarkalatos kérdése a jelenlegi gazdaság körül forog: Hogyan építhetünk ki egy olyan fenntartható gazdasági rendszert, amely úgy elégtí ki a ma emberének igényeit, hogy közben megőrzi az erőforrásokat a jövő generációi számára is. A fenntarthatóságot gyakran úgy határozzák meg, mint a jelenlegi szükségleteink kielégítésének képességét anélkül, hogy veszélyeztetnénk a jövő nemzedékek képességét saját szükségleteik

¹ JÁMBORI Zsuzsanna PhD hallgató [PhD Student]
(<https://orcid.org/0009-0003-1676-3061>)
Soproni Egyetem, Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar
[University of Sopron, Alexandre Lamfalussy Faculty of Economics]
(jambori.zsuzsanna@phd.uni-sopron.hu)

kielégítésére. A gazdasági növekedés hagyományos szemlélete a profit maximalizálását hangsúlyozza, miközben figyelmen kívül hagyja a környezeti hatásokat vagy a társadalmi következményeket.

Pogátsa Zoltán által írt könyv jól átlátható, logikusan felépített szerkezetű mű. Bár leginkább politikai-gazdaságtani megközelítést alkalmaz, mégis nagyon összetett, rendkívül alapos, számos tudományágat érintve komplex képet alkot jelenkorunk problémáiról, előre vetítve egy sötét jövőképet.

A fejezetek jól épülnek egymásra, a szerző a globális klímaváltozás hatásainak részletezésével kezdi a könyvet, mely olyan problémakomplexum, amelyben egyetlen tudományágnak sincs kizárólagos illetékessége (11. oldal). A klímaváltozás hatásainak csökkentésére irányuló feltétel a zöld átmenet megvalósítása. Ahhoz, hogy megértsük az egész folyamatot, az emberi tevékenység által okozott károk hatására megváltozó éghajlattól indul az első fejezet. A klímatudósok 1,5°C hőmérsékletemelkedést tartják a kritikus pontnak, ehhez képest, ha ebben az ütemben nő a karbonkibocsátás, az ökológiai lábnyom, kerül egyre előrébb minden évben a globális túllövés napja, az emberiség a 3°C-os felmelegedés felé tart. A technológiai innováció azonban kevés a klímaváltozás visszafordításához, ahhoz a gazdasági rend megváltoztatására is szükség van (24. oldal). Az ember által okozott környezeti károkhoz tartozik a klímaváltozáson kívül az ökoszisztémába való beavatkozás, az erdőterületek visszaszorulása, a hulladéktermelés, az erőforrások egyre fokozottabb felhasználása.

A következőkben rövid történelmi áttekintés után, a legnagyobb fosszilis energia felhasználó szektorokat veszi sorra a szerző. A fosszilisenergia-alapú civilizáció a második világháború után robbant be, ekkor vált általánossá a szén helyett az olaj, gáz alapú fűtés, a műtrágyahasználat, az autóhasználat, a légitözlekedés. A népesség száma a tudományos vívmányok hatására jelentősen megemelkedett, az egy főre jutó éves energiafelhasználás exponenciálisan nőtt. A fosszilis civilizáció negatív hatásait felismerték, a zöld átmenet azonban csak abban az értelemben zajlik, hogy egyre újabb és újabb technológiákat dolgoznak a ki a fenntartható energia kiaknázására. Globális szinten az elmúlt évtizedekben telepített fenntartható energiatermelő kapacitások nem a fosszilis energiakapacitások helyett, hanem azokat kiegészítve jelentek meg. A főbb meghatározó szektorok, amelyek a legjelentősebb üvegházgáz-kibocsátással járnak, az élelmiszertermelés, a műtrágyagyártás, az acél, a cement, a műanyag előállítása, illetve a szállítás, közlekedés.

A „Nagy Felgyorsulás” címet kapta a harmadik fejezet. A klímakatasztrófa megállításához elkerülhetetlen a gazdasági növekedés tudatos leállítására, ha ez elmarad, akkor nem a növekedés fog folytatódni, hanem a kontrollálatlan összeomlás következik be (64. oldal). A kapitáloptimizmus ezzel szemben a végtelen növekedést hirdeti, elhiteti, hogy nincsen baj, az emberiség sorsa javuló tendenciát mutat. Egyes nagyvállalatok komoly érdekei állnak az információk elferdítése, az információk visszatartása mögött.

Nemnövekedés szükségességéről ír a szerző a továbbiakban. A kapitalista gazdasági rendszer a folyamatos növekedésre épül. A hagyományos keleti filozófiában ezzel szemben a mai napig azt kövezzük, hogy annyit vehetünk el a természettől, amennyit vissza is adunk neki. Pogátsa ebben a fejezetben utal a korábbi kötetben szereplő felső 1% felelősségére, akik számára a növekedésbe vetett hit gazdasági érdek. Simon Kuznets dolgozta ki a bruttó hazai termék indexét, a GDP-t, azonban figyelmeztetett arra, hogy nem ajánlott azt a társadalmi jólét, az életminőség mutatójaként használni, mégis, azóta politikusok, közgazdászok erre használják. Fenntartható, zöld növekedés azonban nem létezik. A gazdasági növekedés leállításával, csökkentésével, a dekarbonizáció növelésére törekedve is egy ideig növelni kell az erőforrások felhasználást, a nyersanyagok kitermelését, mert a fenntartható technológiák előállításához szükséges. Az, ha egy nemnövekedő gazdaságra törekszünk, nem jelenti azt, hogy a technológia ne fejlődne, hogy ne lenne innováció.

Miközben a gazdasági növekedés ökológiai korlátai már nyilvánvalóak, a szerző a globális egyenlőtlenségekre is kitér. Szembeállítja népeség, fogyasztás, kibocsátás szempontból a fejlődő globális Dél, és a fejlett globális Észak országait. Az Európai Unióban a gazdasági növekedés mellett a CO₂ kibocsátás csökkent, azonban ez csak azért lehetséges, mert az EU a gyártása nagy részét Kínába, Indiába, a globális Dél országaiba helyezte át. A globális üvegházhatású gáz kibocsátás egyenlőtlenül oszlik el. Befolyásolja az eltérő életszínvonal, az eltérő fogyasztás. Pogátsa három jövőbeli megoldást vázol fel, amivel a fennmaradó, kibocsátható üvegházhatású gáz mennyiséget fel lehetne osztani. Per capita alapon, potenciál, illetve történelmi kibocsátás alapján. Ez utóbbi lenne a legigazságosabb, azonban számos problémát vetne fel.

A fenntartható gazdaság egyben igazságosabb társadalmat feltételez (138. oldal). Ezekhez azonban nemzetközi szintű beavatkozásokra lenne szükség. A valódi előrelépés gondolkodásmódbeli változtatáshoz kötődik,

ahhoz a felismeréshez, hogy ma is anyagi bőségben élünk, hogy lehet úgy is tisztességes, minőségi életet élni, hogy a gazdaság nem növekszik. A nemzeti szintű energiaelosztás, energiafelhasználás helyett jövőbeli megoldás lehet kontinentális szintű energiarendszerek kialakítása. Pogátsa a későbbiekben a fenntartható energiaforrásokat veszi sorra, amelyek egy része jelenleg még kiaknázatlan, vagy jelentős innovációval lenne működtethető. A fenntartható energiaforrások legnagyobb problémája az energia tárolása, ezt lehetne megoldani egy kontinentális szintű energiaelosztó, szolgáltató rendszerrel. Kitér a fenntarthatóság további sarkalatos kérdéseire, a közlekedésre, közösségi közlekedésre, az urbanizációra, fűtési rendszerekre. Pogátsa szerint a zöld átmenet csak akkor reális, ha nemnövekedő gazdasági rendszerben gondolkodunk. „A zöld átmenet csak akkor reális, ha egy stacioner, nemnövekedő gazdaságra tervezünk. Ez egyrészt a fogyasztás visszafogását jelenti, másrészt pedig a társadalmi működés újraszervezését. Csak egy ilyen, anyaghasználatban állandó volumenű, újrahajtható, térben és működésben újraszervezett társadalom teszi lehetővé, hogy a zöld átmenet globális nyersanyagigénye a globális készletekhez igazodva megfelelően alacsony maradjon. Minden más illúzió.” (195. oldal).

Zöld átmenet finanszírozásáról szól a következő fejezet, kitér a modern monetáris elméletre (Modern Monetary Theory, MMT), az átállás finanszírozásának lehetséges formáira. Az MMT gondolkodásmódja alapján a zöld átmenet finanszírozója - amennyiben az a közjót szolgálja - az állam lenne, mely kiadásokhoz nem lenne szüksége adókra. Pogátsa a világ jelenlegi klímavédelmi törekvéseit elemezve a következők állapítja meg. Klímavédelmi stratégiáját tekintve, szigorú szabályozásával, ETS rendszerével, Fit 55 programjával, bár az egyik legnagyobb üvegházhatású gáz kibocsátó blokk, jelenleg az Európai Unió jár az élen. A klímatudatosság az Egyesült Államokban a legalacsonyabb, pedig a klímaváltozás következtében megnövekedett természeti katasztrófákkal járó jelenségeket érzékelik. Kínával kapcsolatban a törekvések ellentmondásosak. Jelenleg a gyártások áthelyezésével a legnagyobb ühg kibocsátók, azonban zöld technológiák alkalmazásában is élen járnak. Az Öböl menti országokra általában olajimportőrökként tekintünk, azonban a legnagyobb energiafogyasztók, a legnagyobb erőforrás pazarlók is ők lettek. Oroszország a klímaváltozással kapcsolatosan passzív, pedig a globális felmelegedés, a fosszilis energiahordozók iránti igény csökkenése miatt foglalkoznia kellene vele.

Pogátsa szerint nemnövekedő gazdaságra, állami beavatkozásra, nemzetek közti összefogásra van szükség ahhoz, hogy a zöld átállás megvalósulhasson, ellenkező esetben társadalmi-gazdasági összeomlás, az ökoszisztéma összeomlásával együtt megjelenik a klímamigráció, az erőforrások kimerülnek, miközben a kapitalizmus, amely gazdasági növekedésre épült, vége lesz.

Összefoglalva, a fenntarthatóság már nem csupán egy lehetőség az egyének, vállalatok, a kormányok számára, hanem inkább szükségszerűség, amely az összes érintett fél közös erőfeszítéseit igényli, hogy megóvjuk bolygónkat a jelenlegi és a jövő nemzedékek számára az erőforrások megőrzésével, hatékony hulladékgazdálkodással, társadalmi szemléletformálással és felelősségvállalással és a fenntarthatóság mellett a gazdasági nemnövekedésre való törekvéssel.

Ajánlom a könyvet nem csak hozzáértőknek, hanem laikusoknak is. Kiváló, olvasmányos anyag, amely számos összefüggést megvilágít, amit esetleg az olvasó korábban ennyire összefüggéseiben nem látott. A könyv témája nagyon aktuális, rendkívül égető, a fenntartható jövőhöz vezető út rögzös, a szerző az érdeklődést folyamatosan fenntartva fogalmazza meg aggályait, tárja elénk lehetséges következményeit a jelenlegi energiapiacra szóló társadalomnak.

Utalva a jelenleg a Soproni Egyetemen futó *TKP2021-NKTA-43* számú *ErdőLab* projektre, *kutatóink folyamatosan azon dolgoznak, hogy fenntartható, tartamos erdőkezelési, erdőgazdálkodási módszereket dolgozzanak ki, hogy a klímaváltozás hatásait csökkentsék CO₂-kibocsátás korlátozó eszközök segítségével.* Ennek a projektnek a későbbi eredményét érdemes lesz figyelni. Mindazonáltal az erdő- és fagazdálkodási szegmens csak egy része a klímaváltozást jelentősen befolyásoló tényezőknek.